XALQIN GÖZ YAŞI ROMANI

MUSA XANBABAZADƏ
Filoloq-ədəbiyyatşünas

Müharibələri epikləşdirən romanlar, ekranlaşdıran kinofilmlər, səhnələşdirən teatr tamaşaları və habelə sənətin digər növləri belə bir həqiqəti bizlərə təkrar-təkrar bir daha xatırladır: Müharibə ölüm-qandır. Sevinc-şadlıqları qaralayan ahdır-amandır. Kəsilən başlar-qollardır. Dağıdılan küçələr-yollardır. Qırılmış talelərdir.Bədbəxtliyə düçar ailələrdir. Kama-kamal çatmamış sevgilər-məhəbbətlərdir. Yandırılmış saraylar-imarətlərdir. Qaçqınlıq-köçkünlük-didərginlikdir. Həbs düşərgələri, sürgünlükdür. Yoxsulluq-kasıbçılıq-dilənçilikdir. Səfalət, xəstəlikdir.Söndürülmüş od-ocaqlardır. Atasız-anasız qalmış körpə uşaqlardır. Əxlaq və mənəviyyatın iflasıdır. Ziraət və iqtisadiyyatın çöküşüdür. Ağlın-düşüncənin susqunluğudur. Və uzun bir yol gəlməsinə baxmayaraq, müharibə(lər) dünyanın bu və ya digər bucağında bu gün də daha amansızcasına, daha dəhşətcəsinə davam etmədədir yəni dünya (fərq etmir, istər qlobal müharibə olsun, istər regional) yenə fəlakətlə, ölüm-qanla, soyuq silahlarla, qanadlı-qanadsız raketlərlə üz-üzədir, baş-başadır. Hədələyir dünyanı müharibənin baxmaq hədəsi. Asılıb dünyanın başı üstündə müharibə Domokl qılıncıtək. Bu barmaq hədəsi hər an dünyanın başına yumruq ola bilər.Bu Domokl qılıncı bir göz qırpımında dünyanın başını bədənindən üzə bilər.Bu dəhşət-vəhşətdən dünyanı xilas üçün ilk növbədə dünyanın aparıcı başçıları, siyasətçiləri həmrəy, həmfikir bi nöqtədə birləşməli, əməli addımlar, praktik siyasi xətt yeritməlidirlər. Qan-qan" qışqıran mürtərc dünya başçıları özlərinin içlisanə fikirlərindən bilmərrə əl çəkməlidirlər.Çünki müharibəyə daha çox can atan elə bu "qan püskürən, ataş sovuran kinli krallardır, şahlar, ulu xaqqanlar, çılğın dərəbəklərdir, altun və qadın düşküni divanə bəbəklərdir, min hiylə quran tülkü siyasilərdir, hər an məzhəb çıxaran, yol ayıran xadimiədyanlardır" (Hüseyn Cavid). Elə dünya çapında dövriyyəyə buraxılan əksər bədii əsərlərin əsas qayə və patosu da elə bu azğın-qudurğan, işğalçı-müstəmləkəçi, faşist-nasist təfəkkürlü prezidentlərin, kral və hersaqların... durdurulmasına çəhddir, müharibə hərisliyindən onları çəkindirməkdir, dünya xalqlarını ayıq-sayıqlığa çağırmaqdır.

Fikir və mülahizələrimi oxucularla bölüşmək istədiyim "TANRININ ĞÖZ YAŞLARI" ("OL" MMC, 2001) romanı da elə müharibə mövzusundadır, müharibəyə od püskürən romanlar silsiləsindəndir, müharibənin faciələrini, ağrı-acılarını öz çiyinlərində daşıyan, ürəklərində əzizləyən kişi və qadınların parlaq obrazlarına ayna tutan əsərlər mənzilısındədir.

Yazıçı Qafar Cəfərli bu romanında Qarabağ müharibəsindən çoxşaxəli epizod və süjetlər göstərmir, müharibə səhnələrinin təsvirinə geniş yer vermir. O yalnız müharibənin həm ön, həm də arxa cəbhədəkilərə (qazilərə, veteranlara, şəhid ailələrinə, sıravi vətəndaşlara) yaşatdığı ağır sosial-iqtisadi çətinlikləri, əxlaqi-mənəvi çöküşünü bu və ya digər obrazın həyatı fonunda inikaslaşdırır, və bu müharibənin xalqı (bəşəriyyəti) aradan qaldırılması uzun illər çəkən necə ağır çətinliklərlə üz-üzə qoyduğunu Ərənlər və Budaqlı kəndlərinin simasında məharətlə epikləşdirir. Yazıçı Qafar Cəfərli dövrün həyat həqiqətlərinin ən səciyyəvi cəhətlərini bədii həqiqətlər kimi, əsasən doğru-düzgün, təbii-təsirli əks etdirir. Yazıçının bu əksetdirməsində qeyri-real, qeyri-həyati heç nə yoxdur, uydurma-fantaziya ünsirlərinə təsadüf edilmir.Çümki yazıçı təsvir etdiyi hadisələrin həm iştirakçısıdır, həm də canlı şahididir.Yəni müəllif təsvirinə can atdığı hadisələri aynar ocağından çıxmışdır, hadisələri həm gözləri ilə görmüş, həm də yer-göy dağından fəryad və etirazları qulaqları ilə eşitmişdir.Yazıçı ön cəbhə həyatına(o, Qarabağ müharibələrinin iştirakçısıdır, veterandır) yaxından necə tanışdırsa, arxa cəbhə həyatı da ona o qədər doğma-əzizdir, necə deyərlər, Qafar Cəfərli iki cəbhə geyimli,iki cəbhə libaslıdır, iki cəbhənin od-alovları içində bərkiyən-poladlaşan əlisilahlı, əliqələmli əsgəri-döyüşçüdür. Hər iki cəbhədə gördüklərini dəqiqliklə, yəni heç nə artırıl-əskiltmədən tələbkar oxucuların ixtiyarına verir.

Yazıçının xəsis, lakin yaddançıxmaz ştrixlərlə oxuculara təqdim etdiyi Nərmin, Cəmil, Babək, Qeyrət, Ədalət, Əziz, Şair, Sədi, Uruş Qulam...obrazları işıqlı-nurludurlar. Sarsılmaz-əyilməz-qürurludurlar. Vətənə -xalqa, elobaya uğurludurlar. Fəlakətli nikbinlərdir. Məşəqqətli ilkinlərdir.Müharibə, şəxsi həyat uğursuzluqları, sosial-iqtisadi ağırlıqlar onları əzsə də, sıxsa da belə, dözürlər, həyatdan-yaşamaqdan bezmir-usanmırlar. Mənəviyyatlarını ləkələmirlər.Xarakter-şəxsiyyət tamlığını tikələmirlər.Ötəri-köçəri xoşbəxtlik-bəxtəvərlik naminə pozğunlaşmırlar-quzğunlaşmırlar. Yoxsulluğu-kasıblığı qəbul edirlər, fəqət dillənmirlər Zənginlərə əyilmirlər. Varidat sahiblərinə yalmanmırlar.Qabaqlarında diz qatlayıb boyun bükmürlər, əl açmırlar. Özgələrin od-ocaqlarında nə qızınır, nə də isinirlər. Bir-birinə həyandırlar-mehribandırlar. Arxa-dayaqdırlar. Yaraqdırlar. Qaranlıqlarda çıraqdırlar. Elə gələn hər bələnı, hər dərdi toy-bayram sayırlar.Budaqlı və Ərənlər kəndlərinin xeyirşərindən ayaqları çəkilmir. Şəhid ailələrini bir an belə yaddan çıxarmırlar. Qazilərdən, veteranlardan, kimsəsizlərdən əsirgəmirlər el köməyini, əl köməyini. Yaddan çıxarmırlar ön cəbhədə qəhrəmancasına vuruşan igid əsgərlərimizi də-cəbhəyə yardım fonduna kimi palpaltar, kimi yorğan-döşək, kmi qab-qacaq, kmi dünyasını dəyişən övladına aldığı cer-cehizi, kmi aylıq pensiyasını... Kimin nəyə gümanı gəlirsə, onu da yardım fonduna ürəkaçıqlığı ilə təhvil verirdilər. Təhvil verirlər ki, cəbhədəki əsgər daha inamla, daha qətiyyətlə vuruşsun,düşmənə sarsıdıcı zərbələrin uğurlu sayını artırsın, evindən-eşiyindən nigaran qalmasın və əsgər düşünsün ki, arxa cəbhədəkilərlə ön cəbhədəkilər bir tam, bir bütövdür. Bu yazıçının fikrinə görə, qələbəmizin rəhni və əsas səbəblərdən biridir. Bu eyni zamanda, xalq və ordunun vəhdətdə olduğunun ən bariz göstəricisidir.

Yuxarıdakı abzasların birində sadaladığım obrazlar fəlakətə uğramış vətənin və xalqın timsalıdır, xalq adlanan böyük maddi-mənəvi gücün ən yüksək daşıyıcılarıdır. Ölkə bələlərinin çiyinlərindədir, bələlərinin gücüqüvvətilə uğurlu addımlarla sabahlara irəliyəyir. Tərəqqi, gəlişmə və yüksəliş bələlərinin hesabına ölkəyə ayaq açır və xalqın-millətin üzünə gülür bolluq-firavanlıq, xoş gün-güzəranlıq. Və bələləri dərk edirlər ki,yaratdıqları bolluq da, firavanlıq da vətən üçündür. Vətəni yağı-yağmaçılardan xilasa can atan döyüşən döyüşən-çarpışan əsgər üçündür və nəhayət, qələbə-zəfər üçündür.Dava zamanın bu cəfakeş adamları öz işlərinə məsuliyyətlə yanaşır, dinclik bilmədən çalışır, əliəyrilərə, xalq malına pis gözlə baxanlara, gözdən pərdə asanlara, başqalarının haqqını tapdalayanlara (Mərəz, Bayram, İman..) də dərəcə amansızlıq sərgiləyir, nöqsan və qüsurlarını üzlərinə çırpırlar:(Ədalət-Mərəz xətti; Nərmin- Bayram xətti; Əziz müəllim-Bayram xətti; Urus Qulam-axund Məmmədəli xətti və s)

Arxa cəbhənin bu mərd - mübariz övladları yalnız ön cəbhənin qayğıları ilə yaşamır, eyni zamanda, arxa cəbhəni də unutmur, burada cərəyan edən hadisələrə dərhal reaksiya verir, mövcud nöqsan və naqisliklərə, əxlaqi-mənəvi eybəcərliklərə, ortada yeyib qıraqda hərlənənlərə, el-obanın namuslu-qeyrətli balalarına hərzə-hədyan söyləyənlərə öz dəmir-polad iradələrini ortalığa qoyurlar-onları məzəmətləyir, danlayır, yanlış yolda olduqlarını anladırlar. Və bu qeyrət etalonları, eyni zamanda, saxtalığa-saxtakarlara, yal-yaltaqlara, yalançılara, talana-talançılara, məddahlığa-məddahçılara və hər cür bürokratik əngəllərə dözümsüzdürlər, amansızdırlar.

Barışmırlar ölkədə gündən-günə boy göstərən rüşvətlə və rüşvətxorlarla; ölkə boyu səngiməyən talanlarla; qaz vurub qazan dolduran talançılarla; yalanı, yalançılığı tərəqqi-yüksəlişin yolu bilən yalançılarla; haqqın-ədalətin başını şərin ayaqları altında kəsənlərlə və s. (Qeyrətoğlu Ədalət obrazı)

Barışmırlar ölkədə baş alan işsizliklə, diplomlu-təhsilli balaların dəllal arvadlarla pıştaxta arxasında alver etməsində; uşaq pulunun verilməməsinə; neft pullarının sağa-sola xərclənməsinə; məmur və icra başçılarının şahdan, firondan qat-qat yaxşı yaşamasına; xalqın əksəriyyətinin yoxsulluq-kasıbçılıq girdabında ölüb-dirilməsinə; gənc mütəxəssizlərin evsizeşiksizliyinə; bahalaşmanın gündən-günə tüğyanına və s (Kommuniş Əmir obrazı)

Barışmırlar seçki saxtakarlığı ilə; bülletenlərin eyni və ya müxtəlif seçicilər vasitəsilə seçki qutularına doldurulması ilə; səs faizlərinin qabaqcadan hesablanıb saxta protokolların imzalanması ilə; seçilmiş(təyin olunmuş) deputatlarla seçicilərin görüşlərinin mümkünsüzlüyü ilə; seçkilər zamanı ziyalıların (müəllim və həkimlərin, mədəni-maarif işçilərinin) saxtakarlıq etməsinə və bunun dövlətə xidmət kimi təqdim edilməsinə (müəllim Əsəd obrazı). Barışmırlar ölkədə hərc-mərcliyin baş alıb getməsilə; "Burda mənəm, Bağdadda kor xəlifə" təfəkkürü ilə; totalitar Rusiyadan öyrənməyimizlə; yurddaşların bir-birinə rəqib-düşmən gözü ilə baxmağıyla, insaf-mürüvvətin, izzət -hörmətin biryolluq aradan götürülməsiylə, böyük-kiçikliyin tanınmamasıyla (Uruş Qulam obrazı)

Barışmırlar nazir, şirkət, komitə sədrlərinin, məktəb direktorları və baş həkimlərin eyni kresloda uzunmüddətli mürgüləməsiylə.

Barışmırlar yüksəkçinli məmur balalarının müxtəlif maxinasiyalar hesabına cəbhəyə yox, kafe, əyləncə məkanlarına istirahətə getmələriylə və s. Yazıçının bədii təhkiyəsindən anlaşılır ki, Ərənlər kəndinin sağlam qüvvələri şüurca yetkindirlər, ictimai-siyasi hadisələri təhlil süzgəcindən keçirməyi bacarır, hadisələrə ayıq-sayıq münasibət bildirməkdən belə çəkinmirlər.

Lakin bu heç də o demək deyil ki, müəllif və qəhrəmanları ikinci, üçüncü dərəcəli hadisə və əhvalatlara uyub əsas məsələdən-müharibənin baş xəttindən kənarda qalırlar.Əksinə, müəllif romanın baş xəttini ikinci, üçüncü dərəcəli xəttindən qoparılmış halda təsvir etmir. Yardımçı hadisə və əhvalatlar əsas əhvalatla sıx bağlıdır, hadisə və əhvalatlar arasında səbəb-nəticə əlaqəsi tam və bütövdür. Bu müəllifin dialektik qanunlara, dialektik vəhdətə yazıçı sədaqətidir. Yazıçı sağlam təfəkkürlərdən, istedadlılardan, onların uğur-nailiyyətlərindən yaza bildiyi kimi, xəstə təmayüllü adamlardan, onların inkişafa yüksəliş-tərəqqiyə əngəl əməllərindən də yaza bilər və yazmalıdır da. Həyatın mənfiliklərini göstərmək hüququnu heç kimi yazıçının əlindən almır. Nöqsanlar var, eybəcərliklər göz qabağındadır, əliəyrilik, diliəyrilik qulaq kəsir, burun əsir, lakin bunlar küll halında müharibənin gedişini və nəticəsini təyin edən amillərə çevrilə bilmir, qələbəyə əsaslı təsir etmir. Yazıçı qüsur-nöqsanları göstərir ki, onlar gündən-günə çoxalmasınlar, yorğunlaşmasınlar-şişməsinlər, daha geniş vüsət almasınlar, yəni çirkablı-irinli damcılar ağu-zəhərli, duzlu-çamurlu gölə çevrilməsinlər. Yazıçı sözü, yazıçı təhkiyəsi aynadır. Ləkəni (ləri) göstərir. Ləkələri malalamır, aradan qaldırılmasını vacib-zəruri sayır. Yazıçı bilir ki, ləkələrin malalanması müalicə-profilaktika deyil, əksinə, ləkələrin daha dərin qatlara işləməsidir. Onu da qeyd edim ki, məişətdə işlətdiyimiz ayna (güzgü) adamların yalnız çölünü göstərir, içə-daxilə nüfuz etmir. Yazıçı sözü (təhkiyəsi) həm çölü, həm də içi (bati i) əks edir və mənəvi əxlaqi-eybəcərliklər bu aynanın işığından meydana çıxır. Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə yazıçıların bu şərəfli missiyasını belə poetikləşdirir: "Mən havanın deyil, hadisələrin, könül dünyasının barometriyəm".

Yazıçı Qafar Cəfərlinin romanındakı obrazlar içində yaşadıqları cəmiyyətə ayna tutur, yaxşıları-yaxşılıqları alqışlayır, pisləripislikləri qarğışlayırlar. Xeyirxahları -xeyirxahlıqları çəpikləyir, bədxahları-bədxahlıqları təpikləyirlər. Təpikləyirlər ki, məmləkət işsizlik, rüşvətxorluq, saxtakarlıq, talançılıq, yalançılıq... buxovlarından azad olsun.

Təpikləyirlər ki, məmləkət gecə-gendüz gözgörəsi diri-diri soyulmasın, sağmal inək kimi natəmir əllərdə sağılmasın, mən, sən, o axırda quru yerdə qalmayaq. İş dalınca, nisbətən rahat yaşayış ardınca qərib-qürbət ölkələrə ayaq açmayaq.

Təpikləyirlər ki, ölkədə hər addımbaşı rastımıza çıxmasın nə rüşvətxana, nə də kababxana. Eyni zamanda, ölkədə ucaldılsın xəstəxana, kitabxana, uşaq baxçaları və körpələr evləri. Ölkədə göz oxşasın mədəni-maarif ocaqları, mədəniyyət sarayları.

Təpikləyirlər ki, ölkədə atların meydanı verilməsin eşşəklərə, bu eşşəklər də yerli-yersiz milləti-xalqı "qonaq" etməsin kötəklərə.

Təpikləyirlər ki, ölkədə iş başından biryolluq kürülsünlər əyrilər və oğrular, əvəzləsin onları harda varsa dürüstlər və doğrular.

Təpikləyirlər ki, ölkə etibar edilməsin istedadsız arxalılara, etibar edilsin istedadlı arxasızlara, etibar edilsin ruhu baharlara-yazlara. Təpikləyirlər ki, ölkə, allah eləməsin, yenidən müharibə təhlükəsilə üzləşsə, onda hamı, hər kəs: kasıb oğlu da, varlı oğlu da, nazir oğlu da, məmur oğlu da, cəbhədən yayınmasın, əldə silah odlu-alovlu səngərlərə atılsın.Yazıçı romanda təpiklənməsi vacib bir neçə obrazı diqqətdə saxlayır və sözün zəhərli uçclarını arabir onlara tuşlayır.

Onlar Ərənlər kəndinin sayılıb-seçilən simalarıdır-kənd icra nümayəndəsi Bayram, kənd bələdiyyə sədri İman və bələdiyyə üzvü Mərəz. Hər üçü el-obaya gərəksiz-faydasızdır. Hər üçü əyri, saxta yollarla vəzifəyə pərçimlənib. Hər üçü saxtakardır, ziyankardır. Hər üçü əliəyri, diliəyridir.

Hər üçü əsirlik-hərislik bataqlığındadır, yəni hərisdirlər vəzifəyə, əsirdirlər rüşvətə. Hər üçü ziyalıdır, lakin batinləri qapqaranlıqdır. Hər üçü buyruq quludur. Mənsəbcə özündən böyüklərin kölgəsindədirlər. Öz kölgələri yoxdur. Hər üçü üzdə mələk, içdə kələkdir. Hər üçü Ərənlər camaatının gülüş, istehza, kinayə hədəfidir.

Şəhidlərə, şəhid ailələrinə, qazilərə etinasızdırlar, onların ehtiyacları, ağrı-acılarıyla yaşamırlar. Hər üçündə şəxsi mənafe güclüdür. Hər üçü xalq, vətən, partiya deyil çığır-bağır salsa da, vətən-xalq sevgisindən məhrumdurlar.

Bayram vicdansızdır, rəhmsizdir. Şəhid anası Nərminə təcavüzə əl atır. Cəhdi boşa çıxır. Nərmin onun canavar iştahasına təslim olmur. Ilk məhəbbətini-Cəmilin eşqini ayaqlar altına atmır: Görünür məni tanımırsan. Mən yemək deyiləm hər kəsin qabağına çəkiləm... "Mən Cəmilin parasıyam, başqa birinə para ola bilmərəm. Namusu itə atıblar, it yeməyib" (səh 49) Və Nərmin açarları Bayramın üstünə ataraq marketi tərk edir.

Bayram və yapçı Mərəz gözəllik və namus, mərdlik və dəyanət simvolu Ədalət (qazidir) və Nərminləri addımbaşı eybəcərlik və qaraniyyətli şər qüvvələrin daşıyıçılarıdır. Bu şərə-şurlar təmiz qanlara yol tapan, insanlıq və analıq çeşməsini bulandıran qapqara mığmığalar və milçəklərdir. Bayram və Mərəz xəbisliyin, xainliyin, naqisliyin ölməyən-itməyən, çürüməyən virusları-mikroblarıdır. Bayram və Mərəzkimilər gəlişmə tərəqqi-yüksəlişə, ağbəxt gündüzlərə qara geydirən, səfaləri-sağlamları cürbəcür naxoşluqlara yoluxduran xəstəlik-mərəzlərdir, həm də əxlaqi-mənəvi mərəzlərdir-sözlə, nəsihətlə, danlaqla, ictimai tənbehlə müalicə olunmayan mərəzlər. 60 yaşlı yapçı Mərəz mərəzlən kələfi, mərəzlər toplusudur. Hansı mərəzi istəsən onu Mərəzin xarakterində, Mərəzin təbiətində tapa bilərsən: alverçilik mərəzi, fırıldaqçılıq mərəzi, yaxçılıq mərəzi, ayıqlıqbiclik mərəzi, gopçuluq mərəzi, pulpərəstlik mərəzi, xəbərçilik mərəzi, dəllallıq mərəzi, işverənlik mərəzi, orden-medal mərəzi, yaltaqlıq mərəzi, laqeydlik-biganəlik mərəzi, haqqı-ədaləti boğmaq mərəzi... Romanda Mərəzi, Bayramı ən çox sancan, neştərləyən, ifşa edən, iç üzünü açıb tökən, mərəzlərini bir-bir üzünə çırpan Qeyrət oğlu Ədalətdir.

(ardı var)